

DEBATT - KOMMENTARER

Kommersialiseringen av drikkevannet

Av Trude Malthe Thomassen

Det foregår en storstilt kommersialisering av drikkevannet verden over, og utviklingen går fort. Både GATT-avtalen av 1986 (grunnlaget for opprettelsen av WTO) og EUs to søyler – fri flyt av tjenester og kapital – bærer bud om at drikkevannet, like lite som strømforsyningen, vil være unntatt fra markedsliberalismens prosjekt om å redusere absolutt alt til vare. Innen WTO og EU er det ikke spørsmål om drikkevannet skal kommersialiseres, bare når tiden er moden.

I Norge har vi i løpet av de siste årene erfart konsekvensene av en liberalisering av energisektoren. Strømprisene har økt kraftig grunnet eksport til kontinentet. Eksporten i 2002 var i følge statistikk hos Nordel tre ganger så stor som importen. Europa er blitt ett energimarked, og strømmen selges til dem som er villig til å betale mest. Norge anses for å være et foregangsland på dette området.

Kommunal- og regionaldepartementet har bebudet et finansieringssystem for vannforsyningen, som tilsvarende det vi har for energiforsyningen. Reaksjonene på strømprisen har imidlertid vært nokså kraftige, så ifølge en SINTEF-rapport (desember 2003), «...vil en måtte argumentere med at det samfunnsøkonomiske

effektiviseringspotensialet vil kunne øke betalingsvilligheten...» Det er altså heller ikke innen vann (og avløp) snakk om reduserte priser grunnet såkalt fri konkurranse, men å finne argumentene som øker betalingsvilligheten.

SINTEF-rapporten foreslår videre at det innføres et system med 'benchmarking'. Benchmarking innebærer at vannforsyningsanleggene skal konkurrere seg imellom på effektivitet og kostnadsreduksjon. Det foreslås at konkurransen deles i to; en obligatorisk og en frivillig del. Det vil si at alle vannforsyningsanlegg må innrapportere en del opplysninger som bl.a. krever investering i datautstyr i tillegg til at det krever ekstra arbeidsinnsats. Kostnadene forventes å bli inntjent gjennom den effektiviteten man oppnår. Her er det tale om å innføre mer byråkrati, og mindre tid til det man egentlig skulle beskjefte seg med. Men man forventer samme effektivitetspotensial, som den man har oppnådd i energisektoren! Når dette benchmarking-systemet har fungert noen år, er det neste skrittet å innføre et finansieringssystem som tilsvarende det vi har for energiforsyningen.

Nok et moment bør nevnes. Det er innført nye regler for beregning av

selvkost for offentlige tjenester. En alminnelig oppfatning av begrepet 'selvkost' er at inntekten dekker utgiftene, verken mer eller mindre – ingen fare for underskudd, men heller ingen muligheter for gevinst. Med de nye regler for beregning av selvkost, er ikke selvkost lenger selvkost. De nye reglene gjør det mulig å beregne fortjeneste. Ja, det kalles selvfølgelig ikke fortjeneste, men fortjenesten er skjult i begrepet kapitalkostnad. Det nye 'selvkost'begrepet innebærer at man forestiller seg at alle anleggsmidlene (vannledninger, høydebaseng, vannverk, renseanlegg m.m.) selges. Man ville ha innkassert en viss sum penger for salget. Disse tenkte pengene tenker man seg videre, at man investerer på børsen. Da ville man fått en avkastning, mener de kloke hjerner bak de nye reglene. (I det virkelig liv, tjener man ikke alltid på investeringene. Man risikerer også tap. Men i denne tenkte verdenen av forestilte investeringer behøver man ikke bekymre seg om det.) Men, siden det er slik at man faktisk ikke selger anleggsmidlene og heller ikke investerer de pengene man derfor ikke har, bokføres den fortjenesten man ikke har fått, som et tap. Det kalles 'kapitalkostnad'. På denne måten økes kostnadene, og for å få dekket dem inn, må naturlig nok også inntektene øke. Når balansen går i null, kalles det selvkost. Det er denne prisen vi betaler. Slik gjør man non-profitvirksomhet til god profitt. Den profitten man har lov til å beregne seg går alltid i pluss, fordi den skal tilsvare gjennomsnittlig avkastning i kapitalmarkedet. Tenker man privat-

kapitalistisk, er det er selvfølge at kapitalen skal gi avkastning. Men nå forholder det seg faktisk slik at statlige energiverk og kommunaleide vannforsyningsanlegg allerede er betalt av abonnentene. Det er vi som eier anleggsmidlene (kapitalen). Det nye 'selvkost'begrepet innebærer at vi må betale for at stat og kommune ikke selger det som er vårt. Det er flere grunner til at det er blitt slik. En konsekvens er imidlertid at vannforsyningen blir interessant for private investorer. Selvkostberegningene gjør at man ikke risikerer tap, men er garantert fortjeneste.

Drikkevann har tradisjonelt vært et fellesgode i Norge, ikke bare gjennom offentlig forsyning eller private andelslag eid av abonnentene, men også som ressurs. Ingen har kunnet eie vannressursene. Grunneiere eier grunnen under vannet, men ikke selve vannet. Det tilhører fellesskapet. I dag er dette imidlertid i ferd med å endre seg. Drikkevannet er blitt objekt for en global vannindustri. Vannverkene er for flere år siden gjort oppmerksomme på den konkurransen de vil bli utsatt for fra de multinasjonale vanngigantene. Det eneste våpenet de tilsynelatende har, er å posisjonere seg i markedet. Et informasjonsskriv fra 2000 som vi kom over i arkivene til Vestfold interkommunale vannverk uttaler:

«Fra myndighetshold reises nå krav om økt konkurranse innen sektoren, for eksempel gjennom obligatorisk konkurranseutsetting av tjenestene. EU drøfter også en rekke tiltak for å sikre konkurranse; (så som) anbudsplikt for konsesjoner ... (og) sam-

menligning av tjenester og priser... I Norge og Norden ser vi en rekke eksempler på at bransjen er kommet under press. Dette i form av reorganisering, anbudskonkurranser, salg eller delsalg av vann og avløpsnett. Store internasjonale selskap har kommet på banen og ser åpenbart stor gevinstmulighet i å gå inn i drift eller eierskap på VAR-sektoren. I en konkurransesituasjon må vi kunne bruke virkemidler som tilsvarende våre konkurrenter har. Sannsynligvis vil en inntektsmulighet basert på effektivitet slik det er gjort for nettselskapene i elektrisitetsbransjen, kunne fungere godt også i VAR-bransjen.»

Finanstidsskriftet Fortune spådde i mai 2000 at ferskvann kommer til å få den samme betydning i inneværende århundre, som oljen har hatt i det 20.: Drikkevann vil være gjenstand for kriger, og et lønnsomt investeringsobjekt. Vivendi og Suez er blant dem som har forstått dette. De eier allerede 70% av all privat vannforsyning i verden. I Norge er Vivendi nærværende gjennom bl.a. Norsk Gjenvinning AS, Connex, Onyx Industriservice AS, Krüger og Veolia Water. Krüger bygger i øyeblikket Oset vannrenseanlegg for Oslo kommune. Og Veolia Water har en opsjon på 15+5 år på driften. Om opsjonen skal innfris, avgjøres av Oslo vann og avløp i første halvdel av 2006. Suez driver i dag renseanlegget på Bekkelaget i Oslo gjennom sitt eierskap i Anglian Water. Det finske energiselskapet Fortum er også på banen i Norge. De har eierandeler i Hafslund, men mer interessant er det at selskapet har kjøpt Østfold Energi. Gjennom

sistnevnte søker de å komme inn på driftssiden i norsk vannforsyning. Satsningsområdene er i første rekke Østfold og Akershus.

NVE har på oppfordring fra FN satt i gang en kartlegging av Norges drikkevannsressurser. Norge er så rikt på ferskvann, at vi kan forsyne hele verden med drikkevann, ifølge NVE. Hvorfor skal Norge kartlegge drikkevannsressursene sine? Kan det skyldes at det hjelper kapitalkreftene til å få en oversikt over hvor og hvordan de skal satse? FN benytter et begrep for 'drikkevann', som det også kan være grunn til å være oppmerksom på, nemlig 'rent vann'. For de fleste vil det være innlysende at det som kan kalles drikkevann også er rent. Hvorfor da fremheve det? Svaret befinner seg muligens i en rapport «Om fastleggelse av en ramme for fellesskapets vannpolitikk». Den dreier seg om implementeringen av EUs Vanddirektiv og angår også Norge. Her kommer det frem at det er «mange bestemmelser i direktivet som må konkretiseres nærmere for å kunne være operasjonelle. ... landene må utvikle felles forståelse og et felles begrepsapparat ... (for) klassifisering av vann... Totalt sett vil det kreve betydelig innsats å komme fram til slike standarder og definisjoner som er nyttbare for de ulike landene, og som muliggjør sammenlikning landene i mellom. Som noe helt nytt (!) på miljøområdet er det derfor etablert et uformelt (sic!) samarbeid mellom landene. Kommisjonen og ulike interesseparter for å utvikle en felles strategi for implementering av et direktiv. I alt elleve arbeidsgrupper

samt en egen koordineringsgruppe er etablert for å utvikle felles strategier innen ulike deler av direktivet. Et land, eller Kommisjonen har lederansvar for hver av gruppene. Det forventes at den felles implementeringsstrategien vil avklare mange av de tolkningsmuligheter som ligger i direktivet. En rekke spørsmål vil det derfor være naturlig at stilles i bero i påvente av strategiarbeidet, framfor at det enkelte land etablerer en egen praksis eller fastsetter egne tolkninger. Norge, ved de ulike involverte direktorater, er representert i alle relevante grupper i strategiarbeidet.»

Det er ikke urimelig å tenke seg at den definisjonen for 'rent vann', som etter hvert vil utfelle seg i disse uformelle arbeidsgruppene, kommer til å stemme godt overens med bestemte ønsker.

Fremtidens vannforsyning er ikke beskyttet mot kommersialisering ved at vannverkene er eller blir offentlige. I dag drives offentlige virksomheter etter bedriftsøkonomiske kriterier, ikke samfunnsøkonomiske. Utfordringen ligger derfor i planene om å danne store vannforsyningsområder. Disse bidrar til å legge sektoren til rette for interesse fra de multinasjonale selskapene. Ønsker vi å bevare vannet som et fellesgode, er det viktig å være klar over den langsiktige strategien som benyttes av kommersialiseringskreftene. La oss oppsummere:

1) Drikkevannsdirektivet stiller miljøkrav, som gjør driften av små vannforsyningsanlegg vanskelig. Det vil føre til sammenslåinger og overtakelse av det offentlige.

2) For å begrunne Drikkevannsdirektivet, er det nødvendig at befolkningen får den oppfatning at drikkevannet er dårlig. Rapporter om dårlig drikkevann og faren for sykdom gjør befolkningen positiv til kravene i direktivet. - Og øker betalingsvilligheten.

3) Rapporter om dårlig drikkevann viser at dårlig vann er samfunnsøkonomisk ulønnsomt. Det øker myndighetenes interesse for tiltak.

4) Definisjonen på 'rent vann' tilsier tiltak som bare kan tilfredsstilles med mye kapital og innenfor store forsyningsområder.

5) Venstresiden vil være positiv til offentlig overtakelse av vannforsyningsanleggene.

6) Offentlig virksomhet drives som egne foretak og etter bedriftsøkonomiske kriterier.

7) Det nye selvkostbegrepet gjør det mulig å beregne kapitalavkastning for de tjenester som skal leveres til selvkost.

8) Etter at benchmarking har fungert 3-5 år,

9) innføres nytt finansieringssystem etter mønster av energiforsyningen.

10) Så inviteres utenlandsk kapital inn – om ikke tidligere.x)

x) 14. juni i år vedtok Stortinget å omorganisere Statkraft til AS

Vannbevegelsen er kommet til den konklusjon at, hvis drikkevannet skal kunne bevares som fellesgode, bør vannforsyningen organiseres i samvirker eid av abonnentene.